

Türkiye’de Yerfıstığı (*Arachis hypogaea* L.) Yetiştiriciliği ve Bir Coğrafi İşaret Olarak Osmaniye Yerfıstığı Groundnut (*Arachis hypogaea* L.) Cultivation in Türkiye And Osmaniye Peanut As A Geographical Indication

Güven Şahin*
Marmara Üniversitesi

Özet

Anavatanı Güney Amerika olan yerfıstığı (*Arachis hypogaea* L.) ziraat hayatında çeşitli yönleriyle öne çıkan bir bitkidir. Bunlardan ilki her ne kadar Türkiye’de elde edilen yerfıstığının tamamı çerez olarak tüketiliyorsa da esasında yüksek oranda yağ ihtiva eden tohumlarının yağ sanayinin önemli bir hammaddesi oluşudur. Elde edilen yağın kalitesinin yüksekliği ve insan sağlığı açısından önemi yerfıstığına olan talebi yıldan yıla artırmaktadır. Bir diğer önemli özelliği ise baklagiller familyasından olan bitkinin havadaki serbest azotu toprağa bağlamasıdır. Bu sayede yerfıstığı en ideal münavebe (rotasyon) bitkisi olarak ifade edilmektedir. Türkiye’de araştırmalar da bilinen yerfıstığının tamamına yakını Akdeniz Bölgesi’nde yetiştirilmekte olup özellikle Adana Bölümü üretimin yoğunlaştığı kesimdir. Üretilen mahsulün tamamına yakınının çerez olarak tüketildiği ülkemizde yıldan yıla üretimde kayda değer artışlar gözlenmekte olup 2011 yılı itibarıyla Türkiye, bulunduğu bölgenin en önemli üreticisi konumuna gelmiş ve de Osmaniye elde edilen iyi kalitede ürünle adeta özdeşleşmiştir. Öyle ki 2002’de Osmaniye Yerfıstığı adıyla coğrafi işaret kapsamına alınmıştır. Ziraat Coğrafyası kapsamında ele aldığımız bu çalışmada yerfıstığının botanik özellikleri, ekimi ve söz konusu zirai faaliyetin ülkemizdeki dağılımıyla ticareti üzerinde durularak yapılması gerekenler konusunda önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca bir coğrafi işaret olarak *Osmaniye Yerfıstığı* tanıtılmıştır. **Anahtar Kelimeler:** Yerfıstığı, *Arachis hypogaea* L., Araştı, Ziraat Coğrafyası, Coğrafi İşaret, Osmaniye Yerfıstığı, Türkiye.

Abstract

Groundnut (*Arachis hypogaea* L.) whose fatherland is South America outshines with its several aspects at agricultural field. First of all, even though the almost all of the harvest is consumed as food, since the seeds of this plant includes pretty much amount of oil, they constitute a highly important raw material. The reason why demand of people for groundnut has been increasing as years go by, is the great quality degree of the oil handled and its benefits for human health. Another significant feature of this plant is that, as a member of bean family it has the ability of providing nitrogen fixation. From

* Uzman, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya ABD, e-mail: guwen_sahin@hotmail.com

this point of view, groundnut is considered as the most essential plant of crop rotation technique. Most of the groundnut -also known as “araşit” in Türkiye- growth is done in Mediterranean Region, especially the zone of Adana. In our country, almost all of the harvest handled is consumed as sustenance in addition to that, remarkable increases are observed in the production of the plant mentioned above; furthermore by the year 2011, Türkiye has become the most important producer at his territory. In Türkiye, Osmaniye is now the center of groundnut generation and therefore the city is identical with its product. This could widely be understood from that the plant is secured by geographical indication patent in the name of “Groundnut of Osmaniye”. In that research, the main scope is agricultural geography and the highlighted topics are botanical properties, planting and the distribution and commerce of the agrarian activity mentioned. In conclusion, some recommendations about the requirements follow. Moreover, the groundnut of Osmaniye, in terms of geographical indication is reconized to the reader.

Keywords: Groundnut, *Arachis hypogaea* L., Araşit, Agricultural Geography, Geographical Indication, Groundnut of Osmaniye, Türkiye.

Giriş

Ülkemizde “Araşit” (Latince isminden türetilmiştir) ve “Amerikan Fıstığı” olarak da bilinen yerfıstığı, tohumlarının doğrudan ya da çeşitli işlemlerden sonra (Kavurma, soslama gibi) çerez olarak tüketildiği bir tarım ürünüdür. Oysaki yerfıstığı dünyada yağlı tohumlar kategorisinden önemli bir yağ bitkisi olmasına karşın ülkemizde elde edilen mahsulün tamamının çerez olarak tüketilmesiyle bu alanda değerlendirilemeyen bir bitkidir. Bu açıdan bakıldığında salt akademik çalışmalarda kıymetli bir yağ bitkisi olarak ifade edilmesinin dışında iktisadi ve sosyal hayatta sadece çerezlik olarak tüketilen bir ürün olmanın ötesine geçemediği görülmektedir. Yağ elde edilebilen bir bitki olmasının yanı sıra ezmesi ve unu gıda sanayinde, yağından da sabun sanayinde istifade edilmekte, artıkları da hayvan beslemede kullanılan bir bitkidir. Yerfıstığı tarım hayatında en ideal rotasyon/münavebe bitkisi olarak da bilinmekte olup çiftçiye ek bir gelir sağlamasıyla da tercih edilebilecek bir bitkidir.

Yerfıstığının gen merkezi, kültür tarihi ve tarihsel süreçteki gelişimine baktığımızda bitkinin Amerika’nın keşfiyle birlikte Eski Dünya’ya taşınan ürünlerden (Mısır, domates, vanilya, ananas gibi) olduğu bilinmektedir. Arkeobotanik çalışmalar yerfıstığının gen merkezi olarak Güney Amerika (Özellikle Brezilya ve Peru civarını)’yı işaret etmiş ve M.Ö. 1000’li yıllarda kültüre alındığını ortaya koymuştur (Argon, 1941: 399; Türkoğlu, 1979: 145; Arıoğlu, 1999; Ebcioğlu, 2003: 171). İlk olarak bugünkü Paraguay ve Brezilya’nın güneybatı kesimi arasındaki sahada kültüre alınmış olup yapılan çalışmalar Peru’da günümüzden 3000 ila 4000 yıl önce yetiştirilmeye başlandığını ortaya koymaktadır (Kiple, 2010: 167). Peru kıyılarındaki Chicoma Vadisi’nde M.Ö. 1200 – 1500 yıllarında ekildiğine dair kanıtlar bulunmakta olup kültür merkezinin Güney Bolivya ve Kuzey

Arjantin olduğu ifade edilmektedir (Kochert vd. 1996: 1282). Bir başka araştırmaya göre de Kuzeybatı Arjantin ve Güney Bolivya'da M.Ö. 750 – 500'de yerfistiğinin buranın yerli halkı (İnkalar) tarafından ekiminin bilindiğini ortaya koymuştur (Arioğlu, 1999; Işık, 2003: 2).

Güney Amerika'ya ilk olarak gelen İspanyollar ve Portekizlilerce yerfistiği 16. yy. civarında Eski Dünya'ya, günümüzde en fazla tüketiminin yapıldığı yer olan A.B.D.'ye ise 17. yy.'da taşınmıştır (Savaş, 1969: 32; Işık, 2003: 2; Kadiroğlu, 2008: 1). İlerleyen yıllarda Portekizliler tarafından Afrika, Hindistan ve Çin'e de götürülmüştür (Türkoğlu, 1979: 145). Götürüldüğü bazı yerlerde tür ıslah çalışmalarının da etkisiyle o kadar iyi gelişim ortamı bulmuştur ki günümüzde dünyada anavatanından çok uzak yerlerde çok daha büyük miktarlarda yetiştiriciliği yapılmaktadır. Örneğin anavatanı içerisinde yer alan Brezilya'da 2011'de 311.459 ton yerfistiği üretilmesine karşın Hindistan'da aynı yıl 6.933.000 ton ürün elde edilmiştir (FAO, 2013).

Yerfistiğinin Türkiye'deki geçmişi ile ilgili kesin bilgiler mevcut olmasa da yurdumuza Trakya'dan giriş yaptığı ve zamanla Güney Marmara, Ege kıyıları ve günümüzde en fazla yetiştirilen saha olan Akdeniz Bölgesi'ne ulaştığı en yaygın teoridir (Üçeçam, Hayli, 2004: 69; Taşlıgil, Şahin, 2009: 234). Yerfistiğinin ülkemizdeki geçmişi ile ilgili en kesin bilgi ise 1935'te Antalya Sıcak İklim Nebatları Islah İstasyonu'nda ilk denemelerin yapılmış olduğudur (Öğütçü, 1969: 17). Günümüzde yerfistiğinin çok büyük bir kısmı Akdeniz Bölgesi'nde yetiştirilmekte olup 80 yıllık tarihinde ciddi gelişmeler kaydedilmiştir. Ülkemiz şartlarına uygun çeşitlerin geliştirilmesi, çiftçinin bu faaliyetteki bilgi birikiminin artması ve iyi bir münavebe bitkisi olarak ek bir gelir sağlaması yıldıan yıla yerfistiği üretimimizde ciddi artışlar sağlamıştır.

Yerfistiği, Türkiye ziraat hayatındaki gelişimi ile gerek ziraat gerekse coğrafya alanından araştırmacılarca pek çok defa ele alınmış ve farklı bakış açılarıyla incelenmiş bir tarım ürünüdür. Bununla birlikte yapılan çalışmaların çoğu ya doğrudan doğruya bitkinin kendisi ile alakalı ya da lokal ölçekli çalışmalar olarak ele alınmıştır. Türkiye'de yerfistiği yetiştiriciliğini ziraat coğrafyası perspektifinde ele aldığımız bu çalışmada bitkinin genel özellikleri ve yetiştiriciliği ile birlikte ekim alanı, üretimi ve verim durumunun coğrafi dağılımı izaha çalışılmıştır. Söz konusu zirai faaliyeti şekillendiren temel coğrafi hususlar üzerinde durularak bitkinin iktisadi hayattaki durumu ele alınmış ve konum itibarıyla Türkiye'nin yerfistiği ticaretindeki potansiyeline dikkat çekilmiştir. Ayrıca Osmaniye şartlarına oldukça iyi uyum sağlayan ve bu ilimizle özdeşleşerek 2002 yılında Osmaniye'nin coğrafi işareti olarak "Osmaniye Yerfistiği" adıyla işaretlenen bu zirai ürünümüzün il için önemine de değinilmiştir. Çalışmamız sonucunda da Türkiye yerfistiği yetiştiriciliği hususunda yapılması gerekenler belirtilmiştir. Bu doğrultuda daha önceki çalışmalardan da istifade ederek Türkiye yerfistiği yetiştiriciliği ile ilgili kapsamlı bir eser ortaya koymaya gayret ettik.

Yerfıstığının Genel Özellikleri ve Yetiştiriciliği

Yerfıstığı (*Arachis hypogaea* L.), baklagiller (*Faboceae*) ailesinden tek yıllık bir bitkidir. Dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de yağlı tohumlar kategorisinde yer alan yerfıstığı, endüstri bitkileri grubu içerisinde de incelenmektedir. Bitkinin yağlı tohumlar kategorisinde değerlendirilmesini sağlayan tohumları çeşidine bağlı olarak ortalama % 44 – 56 oranında (Bazı kaynaklarda bu değerin % 40 – 60 oranında olduğu ifade edilmektedir, bkz. Parlakay, 2011: 9) yağ içermektedir (Arioğlu, 2013: 1). Yerfıstığı ayrıca % 25 oranında protein içermesi, amino asitler, vitamin ve minerallerce zenginliği ile insan sağlığı açısından değerli bir bitkidir. 100 gr. iç yerfıstığı 600 kcal enerjiye sahiptir (Taşkaya, 2007: 1).

Yerfıstığının en karakteristik özelliği ise besin değeri oldukça yüksek olan meyvelerini toprağın altında oluşturmalarıdır. Bitkinin sarıçiçekleri kendi kendini dölleyebilir nitelikte olup döllemiş bu çiçekler yere doğru eğilerek belli bir derinlikte (5 – 8 cm.) meyvelerini oluşturmaya başlar. Meyveler çoğunlukla 1 ila 3 arasında tohum (dane) içermekle beraber bu sayı 6’ya kadar çıkabilmektedir (Taşlıgil, Şahin, 2009; 234).

Yerfıstığının ziraat hayatındaki bir diğer önemi ve özelliği ise havada serbest haldeki azotu toprağa bağlamasıdır. Yerfıstığı ortalama olarak dekara 15 kg. azot (Kahraman’a göre 25 kg.) bağlamaktadır (Arioğlu, 2013: 2). Bu açıdan buğday başta olmak üzere kolza, mısır ve pamuk gibi fazlaca azot tüketen bitkilerle ekim nöbetine (rotasyon) sokulması önerilebilir. Özellikle Çukurova ve çevresinde pamuğun yaygın olarak yetiştirildiği yerlerde ziraatı yapılan yerfıstığı ekim nöbetine alındığında hem ek bir gelir hem de azotlu gübre tüketiminde ciddi anlamda tasarruf ve de pamuktan elde edilen verimde de bir artış sağlayacaktır. Yapılan çalışmalar yerfıstığı ile münavebeye sokulan bitkilerin üretiminde 4 – 5 mislilik bir artış sağlandığını ortaya koymaktadır (Taşlıgil, Şahin, 2009: 234). Yerfıstığının havadaki serbest haldeki azotu toprağa bağlama özelliği bir baklagil bitkisi olarak köklerindeki yumrulara (nodüllerde) yaşayan bakteriler sayesinde gerçekleşmektedir. Her baklagil bitkisinin kendine has bakterisi bulunmakta olup yerfıstığınıninki de *Rhizobium japonicum*’dur (Kadiroğlu, 2008: 19). Bu bakteri sayesinde hem bitkinin azot ihtiyacı karşılanır hem de kendinden sonra gelen bitkiye azotça zengin bir toprak bırakır. Bununla birlikte bazı durumlarda bakteri aşısı yapılması gerekebilir.

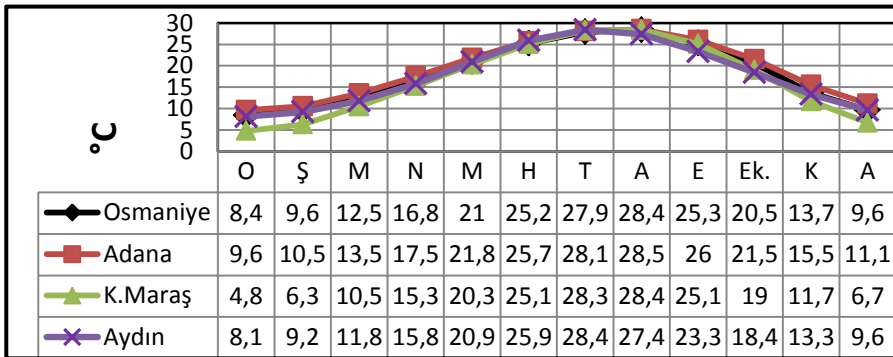
Fotoğraf 1. Yerfıstığının kök yapısı ve toprak altında gelişmiş olan meyveleri

İklim Özellikleri İsteği: Tropikal ve subtropikal bölgelerin bitkisi olan yerfıstığı doğal yetiştirme sahasından da anlaşılacağı üzere soğuktan hoşlanmayan, bol ışık ve sıcaklık seven bir bitkidir. Sıcaklık arttıkça yetiştirme süresi kısalır buna karşılık aşırı sıcaklarda fotosentezdeki azalmaya bağlı olarak verimde düşüş yaşanır. Bitkinin yetiştirme süresi boyunca 3000° – 4500°C toplam sıcaklık isteği vardır (Arioğlu, 2013: 2). Yerfıstığı için en ideal ortalama sıcaklıklar 22° - 28°C'ler arasında olup 25°C'de ekiminden 7 –8 gün sonra çimlenme gerçekleşir. Yerfıstığının ideal bir gelişim gösterebilmesi adına sıcaklıkların 18° - 20°C'nin altına düşmemesi gerekmektedir, özellikle ikinci ürün olarak ekildiğinde meydana gelebilecek gecikme mahsulden beklenen kazancı sağlamayacaktır. Nitekim ikinci ürün olarak ekiminde hasadın Kasım – Aralık ayına kadar sarkması, yağışlarla birlikte çamur haline gelen topraktan yerfıstığı sökümünü güçleştirip, harmanı da olumsuz yönde etkilemektedir (Taşlıgil, Şahin, 2009; 234).

Türkiye'de en fazla yetiştirildiği yerlerden Osmaniye, Adana, Kahramanmaraş ve Aydın'ın ortalama sıcaklıklarından hareketle hazırlanan şekil 1'e bakıldığında yerfıstığı yetiştiriciliği için ideal sıcaklık şartlarına haiz oldukları görülmektedir. Özellikle bitki için en önemli dönem olan (meyve verme) Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında sıcaklıkların söz konusu illerde 25°C'nin altına düşmediği hatta Eylül ayında dahi Aydın dışında sıcaklıkların 25°C'nin üzerinde olduğu görülmektedir (Şekil 1). Öte yandan yerfıstığının fotosentezi için en uygun sıcaklık değeri 30°C olup (Arioğlu, 2013: 2) ne yazık ki şekil 1'de belirtilen illerimizin hiçbirinde ortalama sıcaklıklar 30°C'yi bulmamaktadır. İlgili şekilde de görüldüğü gibi ekimi için en ideal olan Mayıs ayında sıcaklıklar 20°C'nin üzerinde seyretmekte olup Adana ve Osmaniye başta olmak üzere yerfıstığının hem birinci hem de ikinci ürün olarak yetiştirilmesine imkân tanıyacak bir sıcaklık rejimi söz konusudur. Buna karşılık kuzeye doğru ortalama sıcaklıklardaki düşüşten dolayı Manisa, Çanakkale ve Balıkesir gibi illerimizde ikinci ürün olarak değerlendirilmesi pek mümkün görülmemektedir.

Şekil 1. 1960 – 2012 Ortalamalarına göre en fazla yerfıstığı yetiştirilen illerimizin ortalama sıcaklıkları

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2013.

Sıcaklık istekleri doğrultusunda yerfıstığı, birinci yani ana ürün olarak 10 Nisan – 20 Mayıs, ikinci ürün olarak da buğday veya arpa hasadının hemen ardından ekimi yapılmalı ve ikinci ürün olarak ekiminin 25 Haziran’a kadar tamamlanması gerekmektedir (Parlakay, 2011: 68; Arıoğlu, 2013: 9). Türkiye’deki ana üretim sahası olan Çukurova ve yakın çevresindeki üretim merkezlerinin sıcaklık şartları doğrultusunda Nisan sonu ve Mayıs ayının başında ekimine başlanması uygun olacaktır.

Fotoğraf 2. Salma sulama usulüyle yerfıstığı sulaması (Kadiroğlu’ndan)

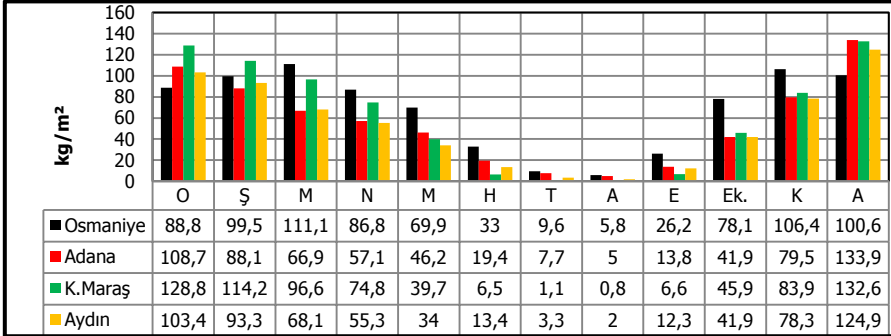

Çeşide bağlı olarak yerfıstığının 90 ila 140 günlük gelişme devresi söz konusudur. Çerezlik olarak yetiştirilen yerfıstığının 140 – 160, yağlık yerfıstığı çeşitlerinde ise 115 – 125 günlük olgunlaşma süresi söz konusudur. Optimum iklimik şartlarda yerfıstığı, ekiminden 7 – 8 gün sonra çimlenmeye başlar, 40 – 50 gün sonrada çiçeklenme meydana gelir, çiçeklenmenin ardından 60 gün sonra ise meyveler olgunlaşmaya başlar (Kadiroğlu, 2008: 35).

Yerfıstığı yetiştiriciliğinde bitkinin su isteği ve doğru zamanda yeterli ölçüde sulama yapılması zirai faaliyetin en önemli adımlarındandır. Bitkinin yetişme devresi boyunca düzenli bir dağılım sergileyen toplam 500 – 600 mm.’lik yağış isteği söz konusudur (Kadiroğlu, 2008: 18). Şekil 2’den de anlaşılabileceği üzere en fazla yetiştirildiği yerlerdeki yağış rejimi göz önüne alındığında sulama yapılmadan ekonomik bir yerfıstığı yetiştiriciliğinden bahsetmek mümkün değildir. Kahramanmaraş başta olmak üzere tüm merkezlerde Temmuz ve Ağustos ayları oldukça kurak geçmektedir ki özellikle bitkinin suya en fazla ihtiyaç duyduğu bu dönemde ciddi bir olumsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerfıstığından beklenen kazancın elde edilebilmesi için sulama yapılması zorunlu olup yerfıstığı için en ideal usul yağmurlama sulama sistemidir. Bununla birlikte ülkemizde oldukça yaygın bir şekilde yerfıstığı tarlaları karık sulama usulü gibi yüzey sulama yöntemleriyle sulanmaktadır.

Şekil 2. 1960 – 2012 Ortalamalarına göre en fazla yerfıstığı yetiştirilen illerimizin aylık toplam yağış miktarı ortalaması

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2013.

Toprak Özellikleri İsteği: Yerfıstığı toprak açısından çok seçici olmasa da ideal bir yetiştiricilik için iyi drene olmuş, gevşek yapılı, kumlu – tınlı topraklar ile alüvyal topraklar uygundur (Arioğlu, 2013: 3; Parlakay, 2011: 68). Yerfıstığının Türkiye’de yoğun olarak yetiştirildiği bölgelerin toprak özelliklerine bakıldığında da söz konusu faaliyet için oldukça elverişli oldukları görülmektedir. Özellikle terra-rossa (Kırmızımsı Akdeniz toprakları) ve Çukurova civarındaki alüvyal topraklar yerfıstığı için oldukça elverişlidir. Fazla asitli ve alkali topraklarda iyi gelişemeyen yerfıstığı için en uygun pH 6.0 – 6.5 arasında olmalıdır (Arioğlu, 2013: 3). Toprağın geçirimliliği ve taban suyu seviyesi de göz önüne alınması gereken önemli bir husustur. Zira taban suyu seviyesindeki yükseklik meyvelerini toprak altında geliştiren yerfıstığı için ciddi bir olumsuzluk arz etmektedir.

Yerfıstığı ekiminde dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli nokta da aynı tarlaya üst üste ekilmesinden doğabilecek sakıncalardır. Böyle bir durumda sap çürüklüğü (*Sclerotium rolfsii*) yanında insan sağlığı açısından son derece zararlı olan aflatoksin[†] riski artacaktır. Bu riski azaltmak için bitki muhakkak ekim nöbetine sokulmalıdır.

Fotoğraf 3. Yerfıstığı ekimi için hazır hale getirilmiş (Salma sulama usulüne uygun) tarla

[†] Aflatoksin: İnsanlarda başta karaciğer kanseri olmak üzere çeşitli sağlık sorunlarına sebebiyet veren ve topraktan bitkilere geçen zehirli madde.

Fotoğraf 4. Toprakten elle sökülmiş yerfıstığı

Sıcaklık, yağış ve toprak istekleri doğrultusunda bitkinin ekim dönemi, sulanması ve ihtiyaç duyacağı bitki besin maddelerinin temininin ardından hasat, harman, depolama ve pazarlanması gibi elde edilen mahsulün değerlendirilmesi aşamasına geçilmektedir. Yerfıstığının yetiştiriciliği kadar elde edilen mahsulün en iyi şekilde değerlendirilmesi ve en az kayıpla piyasalara sürülüp öngörülen karın elde edilebilmesi açısından hasat ve sonrası aşamalar büyük önem arz etmektedir. İlk olarak yerfıstığı hasadının zamanında yapılması en önemli noktadır. Zira erken yapılan hasat sonunda daneler buruşur, yağ oranı düşük olur ve verim düşer; geç yapılan hasatta ise meyveler saplarından koparak toprak altında kalır. Bunun yanı sıra hasadın zamanında yapılması aflatoksin riskini de azaltacaktır. Yerfıstığı hasadı zahmetli ve de masraflı bir süreçtir. Hasat için traktörlere takılan özel aletler olduğu gibi genellikle söküm pulluklarıyla yapılmakta olup arkadan gelen işçiler fıstıkları ters çevirerek hava sıcaklığına göre 3 günü aşmama suretiyle yerfıstığını (kapsülleri) yukarı bakacak şekilde ters çevirirler. Böylece başlangıçta % 45 – 50 olan nem oranı harmanlama sonrasında % 20 – 25’e, sergenlerdeki kurutmanın ardından % 10’un altına düşer. Yerfıstığı yetiştiriciliğinde her ne kadar kayda değer gelişmeler söz konusu olsa da verimi düşüren ve de üretimin artmasında en büyük engellerden biri olan düşük makineleşme düzeyidir. Yıllar itibariyle yerfıstığı hasat ve harman makinelerinin ülkemizdeki varlığına baktığımızda 1991’de sadece 32 adet hasat ve 55 adette harman makinesi bulunmakta iken yıllar içerisinde hasat makinesinde hızlı bir artış gözlenmekle beraber harman makinesi sayısı 2003’ değin çok düşük miktarlarda kalmıştır (Tablo 1). 2003 yılından itibaren hasat makinesi sayısı düzenli olarak artmış ve 2011’e gelindiğinde 295’e yükselmiştir (TÜİK, 2013). Harman makinesinde ise daha dalgalı bir gelişim seyri gerçekleşmiş ve 2010’a kıyasla gerileyerek 231 adet harman makinesi sayılmıştır (TÜİK, 2013). İller bazında makineleşme düzeyine baktığımızda ise 2011’de Adana’da 119, Osmaniye’de 78, Aydın’da 28 adet harman makinesi; aynı yıl Osmaniye’de 130, Mersin’de 64, Adana’da 44, Aydın’da da 38 adet hasat makinesi bulunmaktadır (TÜİK, 2013). Söz konusu verilerden de anlaşıldığı üzere Türkiye yerfıstığı ziraatinde makineleşme düzeyi yetiştiriciliğin yoğun

olduğu yerlerde gözlenmekte olup üretimin sınırlı olduğu illerde makineleşmenin çok düşük veya söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Yıllar İtibariyle Türkiye’de Yerfistiği Hasat ve Harman Makinesi Varlığı

Yıllar	Hasat M.	Harman M.
1991	32	55
1995	31	65
2000	135	48
2001	166	45
2002	271	42
2003	164	174
2004	179	156
2005	186	159
2006	193	161
2007	206	210
2008	217	214
2009	237	220
2010	282	249
2011	295	231

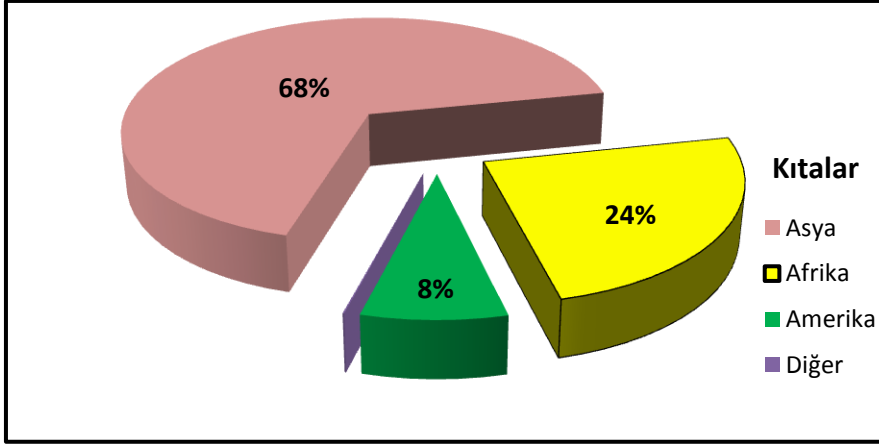
Kaynak: TÜİK, 2013.

Yerfistiği hasadı ve harmanının ardından sergenlerde kurutulup nem oranı düşürüldükten sonra depolama aşamasına geçilir. Burada en önemli husus gerek kabuklu gerekse iç olarak nem oranının % 10’un altında olmasıdır. Uzun süreli depolamalar için modern yerfistiği depolarının tesis edilmesi zorunludur. Depo sıcaklığı 20°C’nin altında, nem en fazla % 65 – 70 ve iyi bir havalandırma sistemine sahip olmalıdır (Arıoğlu, 2013: 15). İdeal bir yerfistiği depolaması için tohumların kabuklu olarak % 9’u, iç halinde de % 7’yi aşmayacak nem ihtiva etmesi gerekmektedir. Hasat ve harman aşamasında olduğu gibi depolamada da aflatoxin hususunda dikkatli olunması gerekmektedir. Zira uygun şartlarda depo koşullarında hızla yayılabilecek aflatoxin diğer temiz ürünleri de kullanılamaz hale getirecektir (Kadiroğlu, 2008; 40).

Yerfistiği Ziraatının Coğrafi Dağılımı

Yerfistiğinin tarihçesini izah ederken de bahsettiğimiz üzere anavatanı Güney Amerika olan bitki günümüzde çok geniş bir sahada varlık göstermektedir. Beşeri faaliyetler neticesinde gen kaynağından oldukça uzak olan sahalarda da geniş yetiştiriliş alanına ulaşan yerfistiği Pakistan’dan Nikaragua’ya, Nijer’den Çin’e kadar pek çok ülkede ziraati yapılan bir bitkidir. Günümüzde Asya, Afrika, Amerika, Avrupa ve Okyanusya’da yetiştiriciliği yapılan yerfistiğinin en yaygın olarak yetiştirildiği yer ise anavatanı olan Güney Amerika değil Asya’dır. Asya, dünya yerfistiği üretiminin yarısından fazlasını (% 68’ini) sağlamakta olup üretimde dünya lideri olan iki ülke (Çin ve Hindistan) bu kıtada yer almaktadır (FAO, 2013). Asya’nın ardından sırasıyla Afrika (% 24) ve Amerika (% 8) gelmekte olup diğer kıtaların payı önemsizdir (Şekil 3).

Şekil 3. 2011 Yılı yerfıstığı üretiminin kıtalara göre dağılımı

Kaynak: FAO, 2013.

Yerfıstığının ekvator ile 40° kuzey ve güney enlemleri arasındaki sahada ekimi yapılmakta olup kalitesi ve yağ oranı tropiklerden uzaklaştıkça azalmaktadır. Dünya genelinde yerfıstığı üretiminde öne çıkan ülkelere baktığımızda tablo 2’de görüldüğü gibi 2011’de toplam 4.673.400 ha. alanda 16.114.231 ton yerfıstığı elde eden Çin ilk sırada yer almaktadır. Söz konusu bu üretimle Çin, dünya yerfıstığı üretiminin % 41.7’sini temin etmektedir (FAO, 2013). Çin’in ardından Asya’nın aynı zamanda dünyanın en büyük ikinci üreticisi Hindistan gelmekte olup toplam 4.190.000 ha. alanda 6.933.000 ton yerfıstığı elde edilmiştir. Burada dikkat çekici bir nokta da Hindistan’ın Çin’dekine yakın bir yerfıstığı ekim alanı olmasına rağmen üretiminin yarısından bile az olmasıdır. Burada modern tarım uygulamalarının etkililiğinin geniş ekim alanı varlığından ne kadar üstün olduğu ortaya çıkmaktadır. 2011’de dünya genelinde toplam 111 ülkede 38.614.053 ton yerfıstığı üretimi gerçekleşmiş, bunun % 59.6’sı Çin ve Hindistan’dan elde edilmiştir. Bu iki büyük üreticinin ardından Afrika’daki en büyük üretici olan Nijerya 2.342.810 ha.’lık ekim alanından toplam 2.962.760 ton ürün elde etmiştir. Bu değeriyle Afrika’da yerfıstığı pazarında en büyük paya sahip ülke konumuna yerleşmiştir (FAO, 2013). Bu üç büyük üreticiyi sırasıyla Amerika’nın en büyük üreticisi A.B.D. (1.649.410 ton), Asya’nın Çin ve Hindistan’ın ardından 3. sırada yer alan üreticisi Myanmar (1.392.150 ton) ve anavatanı Güney Amerika’nın en büyük üreticisi olan Arjantin (701.535 ton) takip etmektedir (FAO, 2013). 2011 yılında yerfıstığı üretiminde öne çıkan ilk 30 ülkenin değerlendirildiği tablo 2’de de görüldüğü üzere toplam 25.471 ha. alandan 90.416 ton yerfıstığı hasat eden Türkiye 29. sırada yer almaktadır.

Tablo 2. 2011 Yılı Dünya Yerfıstığı Ziraatında Öne Çıkan İlk 30 Ülkenin Üretim Miktarı ve Ekim Alanları

Ülke	Üretim (Ton)	Ekim Alanı (ha.)	Ülke	Üretim (Ton)	Ekim Alanı (ha.)
Çin	16.114.231	4.673.400	Brezilya	311.459	106.679
Hindistan	6.933.000	4.190.000	Malavi	304.868	291.854
Nijerya	2.962.760	2.342.810	Gine	290.000	215.000
A.B.D.	1.649.410	444.190	Burkina Faso	265.322	388.704
Myanmar	1.392.150	876.919	Mısır	206.574	65.050
Arjantin	701.535	230.939	Nikaragua	183.000	40.000
Endonezya	690.949	539.230	Uganda	175.000	236.000
Tanzanya	651.397	675.226	Zambiya	174.728	240.000
Kamerun	537.000	385.000	Angola	161.116	314.232
Senegal	527.528	865.770	Orta Afrika Cum.	160.000	99.265
Vietnam	465.900	223.700	Benin	117.000	124.000
Gana	465.103	356.780	Zimbabve	92.800	245.000
Nijer	395.669	690.853	Fildişi Sahili	91.844	79.864
Çad	390.000	504.000	Türkiye	90.416	25.471
Mali	316.000	340.000	Pakistan	87.894	95.486

Kaynak: FAO, 2013.

Belli başlı yerfıstığı üreticileri arasında hiçbir Avrupa ülkesinin yer almaması dikkat çekmekle beraber bu durum Türkiye'nin lehine bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Avrupa'da çok az bir sahada (10.833 ha.) ekimi yapılan yerfıstığının 2011'de toplam 9.121 tonluk üretimi söz konusu olabilmiştir (FAO, 2013). Türkiye ile benzer iklimolojik ve diğer coğrafi şartlara sahip ülkelerdeki düşük miktardaki üretim (Bulgaristan 7.000 ton; Yunanistan 1.953 ton ve İspanya 123 ton) geniş Avrupa pazarını hatta kendi ihtiyaçlarını karşılamaktan oldukça uzaktır.

Avrupa'nın en büyük yerfıstığı üreticisi konumundaki Türkiye'de söz konusu faaliyet özellikle Akdeniz Bölgesi'nde yoğunluk kazanmaktadır. 2011'de Akdeniz Bölgesi'nde toplam 7 ilde yetiştirilen yerfıstığı, Türkiye toplam üretiminin % 92,1'ini (83.296 ton) karşılamaktadır (TÜİK, 2013). Bu açıdan yerfıstığı yetiştiriciliği denildiğinde genel olarak Akdeniz Bölgesi'nin bir zirai ürünüdür demek yerinde olacaktır. 2011 yılında toplam 17 ilde (Bunlardan Adıyaman ve İzmir'de sadece 1'er ton üretilmiştir) yerfıstığı yetiştirilmiş bunlar içerisinde ise Osmaniye söz konusu faaliyette bir merkez halini almıştır. 2011'de toplam 36.075 tonluk üretimiyle Türkiye yerfıstığı üretiminin % 39,8'ini tek başına sağlamıştır (TÜİK, 2013). Aynı yıl yerfıstığı üretimiyle öne çıkan diğer illerimiz ise sırasıyla Adana, Kahramanmaraş, Aydın, Antalya, Mersin, Muğla, Hatay ve Isparta'dır.

Türkiye'de Yerfıstığı Ekonomisi

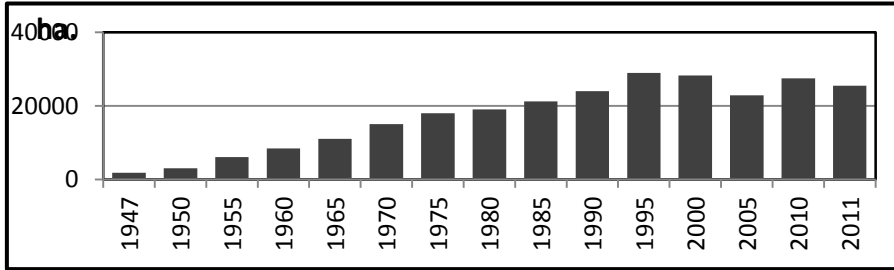
Türkiye'de yerfıstığı yaklaşık olarak 80 yıllık bir geçmişe sahip olmakla beraber ne yazık ki üretim ve tüketimi belli alanlarla sınırlı kalmıştır. Ülkemizde, Akdeniz Bölgesi özellikle de Adana Bölümü'nde yaygın

bir ekim alanı bulunan yerfıstığının tamamına yakını çerezlik olarak tüketilmekte ve çok az bir kısmı da ihraç edilmektedir. Bununla birlikte yerfıstığı üretiminde meydana gelen artışa paralel olarak bu alanda bir sektörleşme girişiminden de bahsetmek mümkündür. Özellikle Osmaniye’de bir yerfıstığı borsası oluşturulması girişimleri üretici ve ihracatçıları organize etmeye yönelik önemli bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde Türkiye yerfıstığı yetiştiriciliğinin ekim alanı, üretimi, verimi ve ticareti ziraat coğrafyası kapsamında izaha çalışılmıştır. Sırasıyla;

a) Yerfıstığı Ekim Alanları ve Coğrafi Dağılımı: Türkiye’de yerfıstığı ekim alanlarını ilk resmi istatistiklerinin tutulmaya başlandığı 1947 yılından 2011 yılına kadar olan veriler ışığında değerlendirdiğimizde genel olarak alanının genişlediğini söyleyebiliriz. Konuyla ilgili hazırlanan şekil 4’te de görüldüğü üzere 1947’den 1995’e kadar alanı düzenli olarak genişlemiş, ekimine yeni olarak başlanan illerle birlikte alanı 1950’de 3.040 ha. iken 5 yıl gibi kısa bir sürenin ardından iki katına çıkarak 6.100 ha. olmuştur (TÜİK, 2013). Beşer yıllık periyotta hazırlanan şekilde tarihinin en yüksek ekim alanı seviyesine 1995’te ulaşmış ve 29.000 ha.’da yerfıstığı yetiştirilmiştir. Bu tarihten itibaren 2005’e kadar bir gerileme yaşanmış ve ekim alanı 22.850 ha.’ya gerilemiştir (TÜİK, 2013). 2010’da yerfıstığı ekim alanı 27.450 ha.’ya çıksa da 2011’de yeniden ekim alanında bir daralma söz konusu olmuş ve toplam 17 ilde 25.471 ha. alanda ekimi gerçekleşmiştir (TÜİK, 2013).

Şekil 4. 1947 – 2011 Yılları arasında Türkiye’nin yerfıstığı ekim alanları

Kaynak: TÜİK, 2013.

Yerfıstığı ekim alanlarının iller bazındaki dağılımına baktığımızda üretim açısından ilk sırada yer alan Osmaniye’nin aksine 9.620 ha.’lık ekim alanıyla Adana ilk sırada yer almaktadır (TÜİK, 2013). 2011 yılında ilin 10 ilçesinde yerfıstığı ekimi yapılmış olup 3.800 ha. ile Ceyhan ilk sırada yer almış bu ilçemizi sırasıyla Karataş (3.000 ha.), Yüreğir (900 ha.), Yumurtalık (871 ha.), Sarıçam (490 ha.) ve Kozan (300 ha.) izlemekte diğer ilçelerin ekim alanı ise önemsizdir (TÜİK, 2013). Ekim alanı açısından ikinci sırada yer alan Adana’nın eski bir ilçesi olan Osmaniye’de ise Hasanbeyli dışında tüm ilçelerinde yerfıstığı ekimi söz konusudur. Ekim alanı en geniş olan ilçe 3.100 ha. ile Kadirli olup sırasıyla 2.781 ha. ile Merkez ve 2.494 ha. ile de Düziçi gelmektedir (TÜİK, 2013). Yerfıstığı ekiminin en az yapıldığı ilçelerden Sumbas (800 ha.), Toprakkale (100 ha.)

ve Bahçe (55 ha.)’de dahi çoğu ilimizdekinden daha geniş alanda yerfistiği ziraati söz konusudur. Ülkemizdeki eski yerfistiği üreticilerinden olan Kahramanmaraş’ta ise yerfistiği ziraati oldukça lokal bir yayılım göstermektedir. Sadece Andırın, Merkez ve Türkoğlu ilçelerinde ekimi söz konusu olan yerfistiğinin tamamına yakını (% 98.6’sı) Andırın’da ekilmektedir. Aydın’da da Kahramanmaraş’takine benzer bir durum gözlenmekte olup toplam 7 ilçesinde yerfistiği ekimi yapılmasına karşılık üretim Çine’de yoğunluk kazanmış olup ekim alanlarının % 91.1’i bu ilçede bulunmaktadır (TÜİK, 2013). Ekim alanı bakımından 5. sırada yer alan Mersin’de ise il geneline yayılmış bir ekim söz konusudur. Silifke’de 420 ha., Anamur’da 400 ha., Bozyazı, Mut ve Tarsus’ta ise 100 ha.’lık yerfistiği ekim alanı bulunmaktadır (TÜİK, 2013).

Tablo 3. Yıllar İtibariyle Türkiye’de Yerfistiği Yetiştirilen İllerin Ekim Alanları

İLLER	Ekim Alanı (ha.)		
	1995	2005	2011
Adana	16.257	9.840	9.620
Osmaniye	-	9.681	9.330
Kahramanmaraş	1.624	680	2.230
Aydın	1.534	1.688	1.574
Mersin	6.331	1.165	1.130
Antalya	1.014	1.153	1.088
Muğla	999	1.070	221
Hatay	1.040	320	100
Isparta	84	50	60
Gaziantep	-	-	47
Çanakkale	25	5	20
Balıkesir	20	23	15
Karaman	60	35	14
Manisa	9	10	10
Şırnak	-	-	10
İzmir	-	-	0.5
Adıyaman	-	-	0.4
Burdur	3	15	-
Iğdır	-	110	-
Şanlıurfa	-	5	-

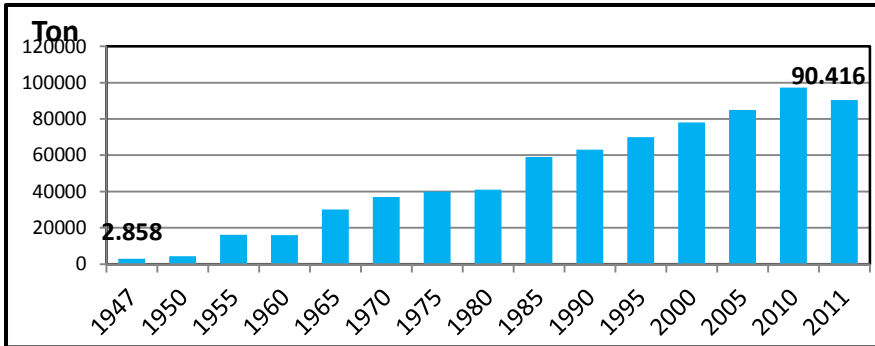
Kaynak: TÜİK, 2013.

Yerfistiği ekim alanlarının iller bazındaki tarihi gelişimine baktığımızda hazırlanan tablo 3’te de görüldüğü üzere bazı illerimizde ekim alanı genişlerken bazı illerimizde de daralmalar yaşanmıştır. 1995’te toplam 13 ilimizde yerfistiği yetiştiriciliği yapılmış olup Adana diğer tüm illerimizin toplamından daha fazla ekim alanına sahip gözükmeyle beraber burada hatırlanması gereken o tarihlerde Osmaniye’nin hala Adana’ya bağlı bir ilçe statüsünde oluşudur (Osmaniye 1996’da il olmuştur). Adana’nın ardından sırasıyla Mersin, Kahramanmaraş, Aydın ve Hatay gelmektedir ki bunlar geleneksel yerfistiği üreticisi illerimizdir (Tablo 3). 2005 yılına gelindiğinde ise toplam 16 ilimizde yerfistiği yetiştirilmiş olup Adana ve Osmaniye’nin birbirlerine yakın bir ekim alanı söz konusu olmuştur. Aydın, Mersin, Antalya ve Muğla bu dönemin öne çıkan üreticileri arasındadırlar. 2005’te Kahramanmaraş ve Hatay’ın yerfistiği ekim alanında ciddi bir gerileme

yaşanmakla beraber yerfıstığı üretiminde küçük paylara sahip illerimizin pek çoğunda da gerilemeler yaşanmıştır (Karaman, Çanakkale ve Isparta gibi). Ayrıca 110 ha.’lık ekim alanıyla Iğdır başta olmak üzere Burdur ve Şanlıurfa’da da yerfıstığı ekimi yapılmış olmakla beraber söz konusu illerimizde bu faaliyetin devamı gelmemiştir. 2011’de ise tablo 3’te de görüldüğü üzere geleneksel yerfıstığı üreticilerinin ekim alanında dikkat çekici değişimler gözlenmemekle beraber Muğla’da 2005’e göre ekim alanında $\frac{3}{4}$ ’lük bir azalma gerçekleşmiştir. Benzer şekilde Hatay’da da $\frac{2}{3}$ ’lük bir gerilemenin yaşandığı bu dönemde Balıkesir ve Karaman’ın yerfıstığı ekim alanlarında da daralma gerçekleşmiştir. 2011’de sınırlı ekim alanlarıyla yerfıstığı ekimine başlanan yeni illerimizden 47 ha.’lık alanıyla Gaziantep ilk sırada yer almakta olup sırasıyla Şırnak, İzmir ve Adıyaman’da da yerfıstığı ziraati gerçekleşmiştir (TÜİK, 2013).

b) Yerfıstığı Üretimi ve Coğrafi Dağılımı: Daha öncede belirttiğimiz gibi Türkiye yerfıstığı ziraatında 80 yıllık geçmişe sahip olmakla birlikte ne yazık ki söz konusu bitkiden yararlanmada ve potansiyelini tam anlamıyla kullanmada hala çok gerilerdedir. Her ne kadar toplam yerfıstığı üretimimizde kayda değer bir gelişim söz konusu olsa da elde edilen ürünün tamamına yakınının çerezlik olarak tüketilmesi ve yağ oranı oldukça yüksek bu bitkiden yağ sanayinde istifade edilmemesi bu gelişimin karşısında önemli bir tezat teşkil etmektedir. Dünya genelinde yaygın olarak Virginia, Spanish ve Valencia tipi yerfıstığı yetiştirilmekte olup Türkiye’de de yaygın olarak Virginia tipi yerfıstığı ziraatı söz konusudur (Taşkaya, 2007: 1). Virginia tipi yerfıstığı ise çerezlik olarak tüketilen, yağ oranı nispeten daha düşük bir çeşittir. Oysaki Türkiye gibi yağ üretimi ihtiyacına karşılık gelmeyen ve her yıl ciddi oranda ithalatın söz konusu olduğu bir ülkede yağ sanayine yönelik olarak Valencia başta olmak üzere ülkemiz şartlarına uygun yağlık çeşitlerin de yetiştiriciliğine ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Şekil 5. 1947 – 2011 Yılları arasında Türkiye’nin yerfıstığı üretim miktarı

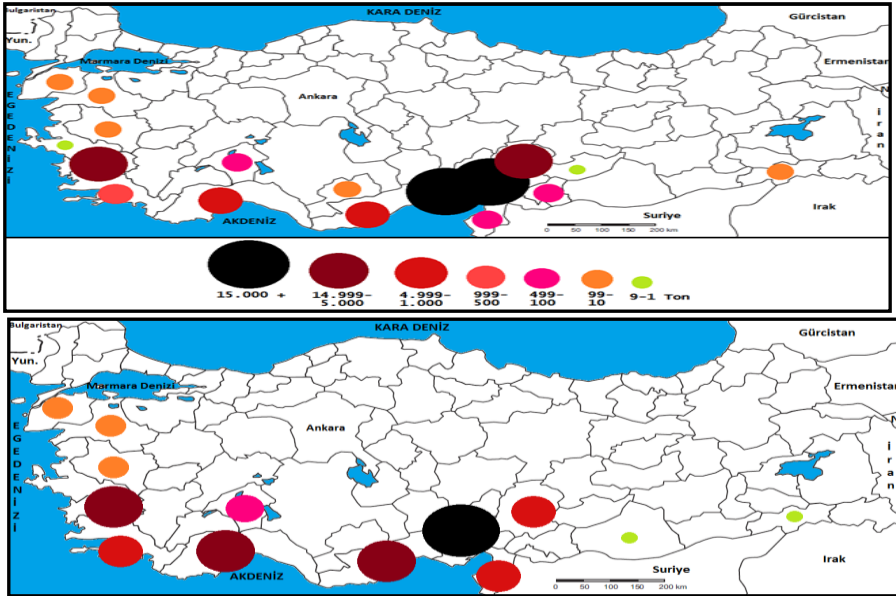
Kaynak: TÜİK, 2013.

Ekim alanlarındaki gelişimi izah ederken olduğu gibi üretimde de 1947’den 2011’e kadar 5’er yıllık periyotlar dâhilinde ele aldığımız

Türkiye'nin yerfıstığı üretim durumunda şekil 5'te de görüldüğü gibi 2011'deki küçük çaplı azalma göz ardı edilirse düzenli bir artış görülmektedir. 1947'deki 2.858 tonluk yerfıstığı üretiminden 2011'deki 90.416 tonluk üretime değin toplamda 30 katından fazla bir artışın gözlemlendiği üretim faaliyetinde zaman zaman durağan bir seyir de izlenmektedir (Örneğin 1955'te 16.200 tonluk üretimin ardından 1960'ta da bu miktara yakın olarak 16.000 tonluk üretimin söz konusu olması gibi). Bununla birlikte yerfıstığı yetiştiriciliğinde ülkemize uygun çeşitlerin ekiminin yaygınlaşması, bilinçli tarım uygulamaları ve bu sayede verimde yaşanan artışla üretimde ekim alanlarındakine benzer gerilemeler yaşanmamıştır. Şekil 4'te de görüleceği gibi ekim alanlarındaki 1995 – 2010 arasındaki dalgalanmaya karşılık aynı dönemin üretiminde düzenli ve kayda değer artışlar yaşanmıştır (Şekil 4-5). Üretimdeki bu kayda değer ve istikrarlı artışta yerfıstığı yetiştiriciliğinde hala yabancı ülkelerle karşılaştırıldığında düşük seviyelerde de olsa makineleşmenin yaygınlaşmaya başlaması da etkili olmuştur.

Şekil 6. 1991 (Üstte) ve 2011 Yıllarına ait Türkiye yerfıstığı üretiminin coğrafi dağılımı

Türkiye'de yerfıstığı üretiminin iller bazındaki değişimini ortaya koymak adına hazırlanan şekil 6'da 1991 ve 2011 yıllarında yerfıstığı üretiminin iller ölçeğinde dağılımı gösterilmiştir. 1991'de toplam 13 ilimizde 60.000 ton yerfıstığı üretimi gerçekleşmiş olup bunun yarısına yakını (% 41,9'u) Adana'da üretilmiştir[‡] (TÜİK, 2013). Aynı yılın diğer önemli üreticileri ise sırasıyla Mersin (12.761 ton), Aydın (5.363 ton), Antalya

[‡] Burada dikkat edilmesi gereken nokta 1991 yılının Adana'ya ait yerfıstığı üretim miktarındaki bu fazlalıkta o yıllarda henüz Adana'ya bağlı bir ilçe konumundaki Osmaniye'nin de bu miktara dahil edilmesidir.

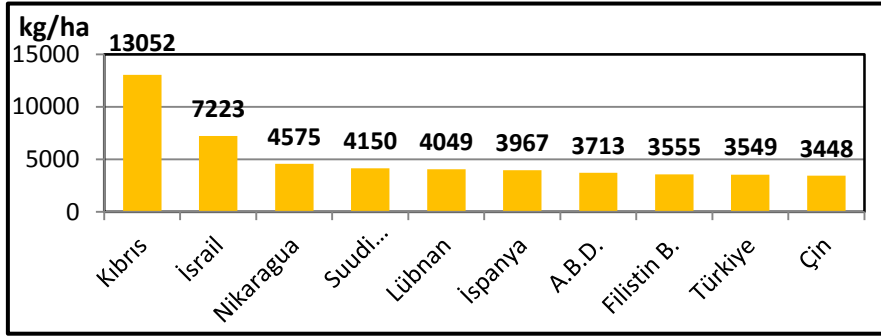
(5.310 ton), Kahramanmaraş (3.106 ton), Hatay (2.247 ton) ve Muğla (1.496 ton) olup diğer illerin üretimleri 150 tonun altındadır. Üretimin Akdeniz Bölgesi’nin Adana Bölümü’nde yoğunluk kazandığı ve ülkemize ilk olarak giriş yaptığı Trakya kesiminde tamamiyle ziraat hayatından çekildiği, Güney Marmara ve Ege Bölgesi’nin kıyı kesiminde ise oldukça lokal bir üretiminin olduğu görülmektedir (Şekil 6). İlgili şekildeki 2011 yılına ait yerfıstığı üretiminin iller bazındaki dağılımına baktığımızda ana üretim sahalarında dikkat çekici bir değişimin olmadığı görülmekle beraber ülkemizdeki en uygun yerfıstığı yetiştiricilik sahası olan Adana Bölümü’nde söz konusu faaliyetin yoğunluğunu artırdığı anlaşılmaktadır. Adana Bölümü’nde yaygınlık kazanan ve ciddi bir artışın yaşanmasıyla Gaziantep ve Adıyaman gibi sahaya komşu yerlerde de yerfıstığı yetiştiriciliğine başlanmıştır. 2011’de 36.075 tonluk üretimiyle Osmaniye ilk sırada yer almakta olup 34.736 tonluk üretimiyle Adana ikinci, 6.684 tonluk üretimiyle de Kahramanmaraş üçüncü sırada yer almaktadır (TÜİK, 2013). Kahramanmaraş’ın üretim değerine yakın (6.131 ton) yerfıstığı üretimiyle Aydın’da dördüncü sırada yer almaktadır. Bu dönemde Osmaniye Türkiye toplam yerfıstığı üretiminin % 39.8’ini, üretim değerleri belirtilen ülkemizin dört büyük üreticisi ise % 92.4’ünü sağlamaktadır ki bu da yerfıstığı üretimimizin tamamına yakının belli merkezlerde toplandığının en net göstergesidir.

Türkiye, yerfıstığı üretimindeki bu artış sayesinde Avrupa ve Ortadoğu’nun en büyük üreticisi konumuna gelmiştir. Bu açıdan Türkiye, bölgenin yerfıstığı üretiminde önemli bir merkez olmanın yanı sıra söz sahibi olabilecek potansiyelde ve konumdadır. Örneğin sınır komşularımızın 2011 yılı üretim durumlarına baktığımızda Ermenistan dışında tüm ülkelerde yerfıstığı ziraati söz konusu olsa da 6 komşumuzun toplam üretimi bile tek başına Türkiye’nin üretimine hatta sadece Osmaniye’nin üretimine bile yetişmemektedir. 2011’de 11.892 tonluk yerfıstığı üretimiyle Suriye en büyük üretici komşumuz olup sırasıyla Bulgaristan (7.000 ton), İran (3.547 ton), Irak (2.448 ton), Yunanistan (1.953 ton) ve Gürcistan (24 ton) gelmektedir (FAO, 2013).

c) Yerfıstığı Verim Değeri ve İllere Göre Durumu: Türkiye, yerfıstığı üretimi açısından dünya genelinde öne çıkamamış olsa da (29. sırada) ülkemiz şartlarına uygun çeşitlerin geliştirilmesi ve Türk çiftçisinin söz konusu zirai faaliyetle ilgili bilgi birikiminin artmasıyla verimde büyük bir gelişme sergilenmiştir. 2011 yılında dünya yerfıstığı yetiştiriciliğinde ortalama verim hektar başına 1.773 kg. olarak gerçekleşmiştir (FAO, 2013). Aynı yıl Türkiye’nin verim urumu ise dünya ortalamasının iki katı civarında gerçekleşmiş ve hektardan 3.549 kg. yerfıstığı elde edilmiştir (TÜİK, 2013). Aynı yıl Türkiye söz konusu bu verim değeriyle dünya genelinde 9. sırada yer almıştır (Şekil 7). Verim değeri itibarıyla Türkiye’nin önünde yer alan ülkelere baktığımızda ise bunların 5’inin Ortadoğu ülkesi olduğu görülmektedir. Sıcak bölge bitkisi olan yerfıstığından Ortadoğu’da yüksek verim elde edilmesinde sıcaklık faktörünün yanında modern tarım

uygulamalarına başlanmasının da etkisi olmuştur (Özellikle Lübnan, Suudi Arabistan gibi ülkelerdeki modern tarım uygulamaları ve geliştirilen sulama sistemleri gibi). Öte yandan şekil 7’de verim açısından Türkiye’nin önünde yer alan ülkelerin büyük bir kısmıyla Türkiye arasında ciddi farklılıklar bulunmamaktadır. Örneğin Suudi Arabistan’da 4.150, ABD’de 3.713, Filistin Bölgesi’nde 3.555 kg/ha.’lık verim söz konusu olmuştur (FAO, 2013).

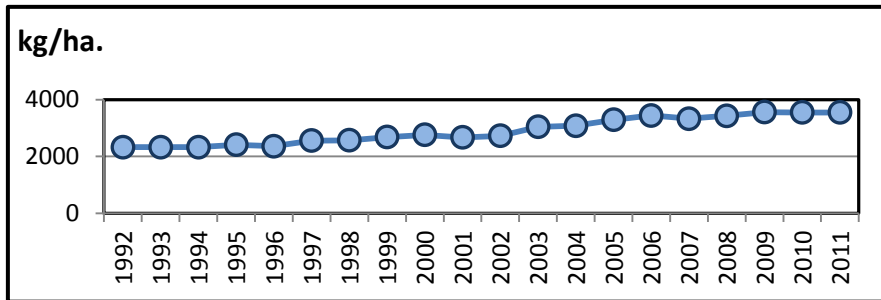
Şekil 7. 2011 Yılı yerfıstığı verimi açısından ilk 10 ülke

Kaynak: FAO, 2013; TÜİK, 2013.

Yerfıstığı verim durumunun Türkiye’deki gelişimine baktığımızda genel olarak düşük seviyede bir artış eğiliminden bahsedilebilir. Konuyla ilgili olarak hazırlanan şekil 8’de de görüldüğü üzere son 20 yılın ilk 10 yılında küçük çaplı artışlarla birlikte genel olarak stabile yakın bir verim durumu gözlenmektedir. 1992’de verim hektara 2.330 kg. iken 1997’ye gelindiğinde çok küçük bir artışla bu değer 2.560 kg/ha. olmuştur (TÜİK, 2013). İkinci 10 yıla baktığımızda verimde daha hızlı bir artış gözlenirse de son birkaç yılda yine stabil bir seyir gerçekleşmiştir. 2003’teki 3.040 kg/ha.’lık verimin ardından 2006’da 3.440, 2009’da da 3.560 kg/ha. olan verim (Son 20 yılın en yüksek verim değeridir aynı zamanda) 2011’de küçük bir azalmayla 3.549 kg/ha. Olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2013).

Şekil 8. Yıllar itibarıyla Türkiye’de yerfıstığı verim durumu

Kaynak: TÜİK, 2013.

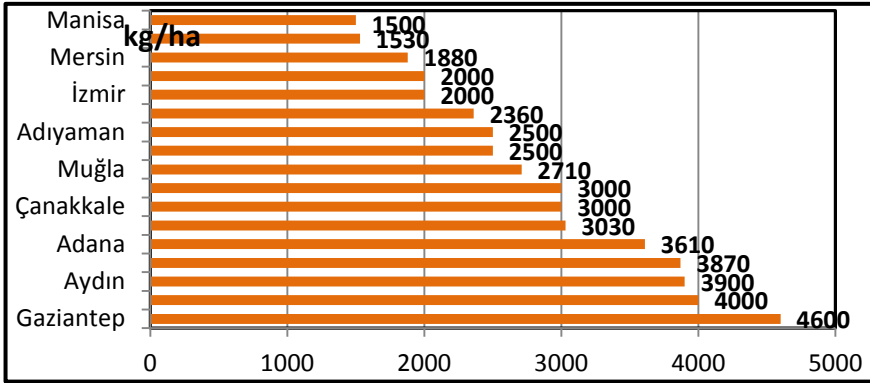
Yerfıstığı verimi açısından büyük bir başarı sergileyen ülkemiz, bu alanda da belli bir istikrarı sağlamış görülmektedir. Verim hususuyla ilgili son olarak iller bazındaki duruma da bakacak olursak ilgili şekilde de

görüldüğü üzere üretim miktarı açısından öne çıkmayan Gaziantep ve Şırnak’ın yerfıstığı veriminde ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir (Şekil 9). 2011’de Gaziantep’te hektara 4.600 kg., Şırnak’ta da hektardan 4.000 kg. ürün elde edilmiştir (TÜİK, 2013). Aynı yıl bu iki ilimizle birlikte Aydın (3.900 kg/ha.), Osmaniye (3.870 kg/ha.) ve Adana (3.610 kg/ha.)’da da verim Türkiye ortalamasının (3.549 kg/ha.) üzerinde gerçekleşmiştir (Şekil 9). Buradan da anlaşıldığı üzere genel olarak yerfıstığının yoğun olarak yetiştirildiği bölgelerle birlikte iç kesimlerde verim daha yüksektir. Yine şekil 9’a bakıldığında Akdeniz Bölgesi’nin batısı ile Ege’nin kuzeyine doğru çıkıldıkça verimde dikkat çekici düşümler gözlenmektedir. En düşük yerfıstığı veriminin alındığı illerimiz ise Manisa (1.500 kg/ha.) ve Balıkesir (1.530 kg/ha.)’dir (TÜİK, 2013).

Fotoğraf 5. Yerfıstığı hasat ve harmanında makineleşme (Adana)

Şekil 9. 2011 Yılı Türkiye’de yerfıstığı yetiştirilen illerin verim durumu

Kaynak: TÜİK, 2013.

d) Yerfıstığı Ürünleri ve Ticareti: Yerfıstığının kullanım alanlarına baktığımızda dünya yağ sanayinin önemli hammaddelerinden biri olsa da ülkemiz yağ sanayinde yok denecek kadar az bir kullanımı söz konusudur. Yerfıstığından elde edilen kaliteli yağ hem katı (margarin) hem de sıvı olarak istifade edilebilmektedir. Yerfıstığı yağı içeriğindeki antioksidanlar sayesinde balık konservaciliğinde de tercih edilmektedir. Yağı dışında yerfıstığı ezmesi de oldukça yaygın bir tüketim ürünü olarak

pazarlara sunulmaktadır. Unlu mamullerde çeşni ve son yıllarda yaygınlık kazanmaya başlayan yerfıstığı unu da diğer kullanım alanları içerisinde sayılabilir. Bununla beraber söz konusu ürünün hala en yaygın tüketimi çerezlik (Soslu, kavrulmuş ya da kabuklu) ardından da yağ sanayidir.

Dünyada 2011’de toplam 5.341.889 ton yerfıstığı yağı üretilmiştir (FAO, 2013). En büyük yağ üreticileri hammadde üretiminde de öne çıkan Çin (1.878.700 ton), Hindistan (1.567.000 ton) ve Nijerya (660.000 ton)’dır (FAO, 2013). Bu üç ülke dünya yerfıstığı yağı üretiminin % 76.8’ini temin etmektedirler. Bununla birlikte sınırlı miktarda yerfıstığı üretimi olan ülkelerde kayda değer miktarlarda yerfıstığı yağı üretimi söz konusu olmakta hatta yerfıstığı yetiştiriciliği yapılmadığı halde yağını üretmek için söz konusu bu önemli yağ bitkisini ithal eden ülkeler de mevcuttur. Konuyu örneklendirmek için hazırlanan tablo 4’te dikkat çekilmek istenen husus yerfıstığı üretimi Türkiye’den az olan seçilmiş ülkelerin yerfıstığı yağı üretim durumlarını ülkemiz ile karşılaştırmaktır. Tabloda görülen yerfıstığı yağı üreticisi ülkelerin hepsinin hammadde yani yerfıstığı üretimi Türkiye’nin altındadır. Bununla birlikte üretim miktarlarına kıyasla özellikle Pakistan, Gambiya, Fas ve Bulgaristan’ın kayda değer yerfıstığı yağı üretimleri gerçekleşmiştir (Tablo 4). Bunlara ilaveten Belçika, Hollanda ve Danimarka gibi yerfıstığı yetiştiriciliği ve imkânı söz konusu olmayan ülkelerde ise Türkiye’dekinin 10 katından fazla yağ üretimleri gerçekleşmiştir (FAO, 2013). Aynı dönem tabloda belirtilen ülkelerin tümünden daha fazla bir üretimi söz konusu olan Türkiye’nin ise sadece 10 tonluk yerfıstığı yağı üretimi gerçekleşmiştir.

Tablo 4. 2011 Yılı Seçilmiş Ülkelerin Yerfıstığı ve Yerfıstığı Yağı Üretim Durumları

ÜLKELER	Üretim (Ton)	
	Yerfıstığı	Yerfıstığı Yağı
Pakistan	87.894	25.232
Gambiya	83.858	20.000
Bangladeş	53.664	13.269
Fas	45.000	13.077
Gine-Bissau	52.102	12.664
Laos	70.195	10.262
Sierra Leone	85.530	9.900
Bulgaristan	7.000	3.703
Belçika	-	2.700
Etiyopya	71.607	2.250
Danimarka	-	1.908
Hollanda	-	1.900
Avustralya	18.392	1.058
Türkiye	90.416	10

Kaynak: FAO, 2013.

Yerfıstığının Türkiye’deki en yaygın tüketim şekli kabuklu, kavrulmuş veya soslu (çeşnili) çerez şeklindedir. Çerez olarak tüketimi yapılan yerfıstığının yağ oranı daha düşüktür. Yerfıstığının bir diğer sanayi ürünü olarak tüketimi ise özellikle A.B.D. ve Avrupa başta olmak üzere yaygın olarak tüketilen yerfıstığı ezmesi şeklindedir. Son yıllarda özellikle

Avrupa’da kullanımı yaygınlaşan yerfıstığı unu ise unlu ve şekerli mamuller sanayinde tercih edilmeye başlanmıştır. Yerfıstığı aynı zamanda hayvan beslemede önemli bir katkı maddesidir. Yağ sanayinden arta kalan küspesi ve hasat artığı sap, yaprak gibi kısımları hayvan yemi katkı (dolgu) maddesi olarak istifade edilmektedir. Küspesi % 45, kabukları ise % 6 – 7 oranında ham protein içermekte olup bu açıdan hayvan beslemede göz ardı edilemeyecek bir katkı maddesidir (Arioğlu, 2013: 1). Yerfıstığı, unlu, şekerli ve kakaolu mamullerde bütün, ufalanmış veya toz halinde de kullanılmaktadır. Gıda maddeleri dışında içeriğindeki yağ ile sabun sanayinde ve kabukları da sunta imalinde değerlendirilmektedir.

Tablo 5. Yıllar İtibariyle Türkiye’nin Yerfıstığı ve Yerfıstığı Yağı Ticareti

Yıllar	İhracat (Ton)	İthalat (Ton)	
		Yerfıstığı	Yerfıstığı Yağı
1985	2.107	-	4
1990	244	90	6
1995	79	315	2.444
2000	28	1.333	2
2005	33	7.006	4
2006	47	394	5
2007	6	3.148	5
2008	4	3.747	2
2009	10	954	2
2010	3	2.067	11

Kaynak: FAO, 2013.

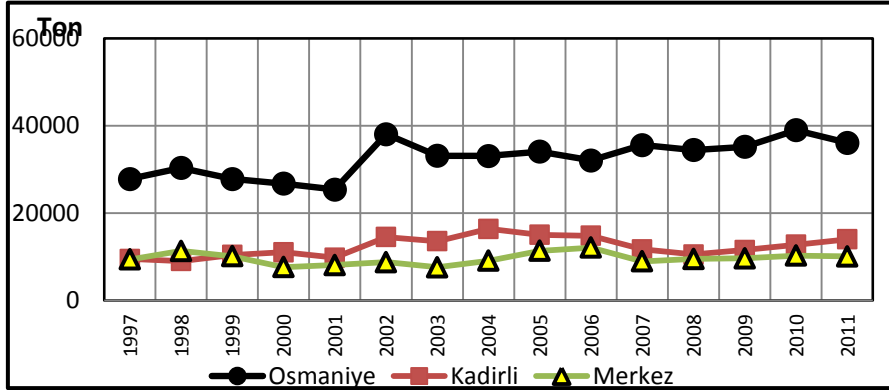
Yerfıstığının ithalat ve ihracat durumuna baktığımızda ise genel olarak ülkelerin üretimlerinin kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda büyük bir yerfıstığı ticareti ve pazar payından bahsetmek pek mümkün olmamakla beraber yerfıstığı ürün çeşitlenmesine gidildikçe ticarete de artışlar yaşanmaktadır. Dünya genelindekine benzer durum Türkiye için de söz konusudur. Tablo 5’te de görüldüğü üzere yıllar itibariyle her ne kadar istikrarsız bir seyir söz konusu olsa da yerfıstığı ithalatımızda bir artış söz konusudur. Buna karşılık ise ithalat miktarıyla kıyaslanamayacak seviyedeki yerfıstığı ihracatımız ise yıldan yıla azalmakta ve 2010 yılı itibariyle 3 tonluk ihracatımız söz konusu olmaktadır. Oysaki aynı yıl 2.067 tonluk ithalat gerçekleşmiştir ki bu durumun temel sebebi çeşitlenmeye gidilmemiş olmasıdır. Ülkemizde daha ziyade çerezlik çeşitler yetiştirilmekte olup toplam 8 çeşidimiz tescillenmiştir. Bunlar; Arioğlu 2003, BATEM 5025, Çom, Gazipaşa, Halisbey, NC-7, Osmaniye 2005 ve Sultan olup en yaygın olarak NC-7, Çom ve Gazipaşa ekilmektedir. Oysaki diğer çeşitlerin ekimi de yaygınlaştırılmalı ve yağlık çeşitlerin ekimine de önem verilmelidir. Türkiye’de yerfıstığı yağı kullanımı henüz tam anlamıyla yaygınlık kazanamadığından yağın ithalatında da yıldan yıla değişimler söz konusu olmakla beraber genel olarak hala düşük seviyededir.

Osmaniye’nin Coğrafi İşareti Yerfıstığı

Osmaniye, Akdeniz Bölgesi’nin Adana Bölümü’nde yer alan ve 1996’da Adana’dan ayrılmış bir ilimizdir. Adana’ya bağlı iken de yöre, yerfıstığı yetiştiriciliği konusunda önemli merkezlerden biri idi. Yöre

uygun çeşitlerin ekimi, halkın bu hususta bilgi birikiminin artması ve Osmaniye'nin coğrafi şartlarının neticesinde yöreye özgü iyi kalitede ve bol miktarda yerfıstığı elde edilir hale gelmiştir. 2011 yılına gelindiğinde Osmaniye'nin toplam 115.363 ha. ekilebilir tarım arazisinin % 8'i, yağlı tohumların da % 62.2'si yerfıstığı ekimine ayrılmıştır ki bu da söz konusu ürünün yöredeki önemini ortaya koymaktadır (TÜİK, 2013). Üretimde de her ne kadar yıldan yıla çok ciddi dalgalanmalar gözlenmese de genel olarak 2003'ten sonra daha istikrarlı bir üretim seyri söz konusu olmuştur (Şekil 10). İl olmasının ardından ilk olarak 1997'deki resmi verilere göre 27.790 ton yerfıstığı üretilen Osmaniye'de bu miktarın % 34.1'i Kadirli'de, % 33.7'si de Merkez'de gerçekleşmiştir (TÜİK, 2013). Kadirli ve Merkez Osmaniye'de yerfıstığı yetiştiriciliğinin en fazla yapıldığı ilçeler olup 2000'de toplam üretimin % 69.6'sı, 2005'te % 77.3'ü ve 2009'da da % 60.2'si bu iki ilçede gerçekleşmiştir. 2011'e gelindiğinde ise toplam 36.075 tonluk üretimin 14.000 tonu Kadirli'den, 10.069 tonu da Merkez'den sağlanmıştır (TÜİK, 2013). 2008 yılından beri Kadirli'nin yerfıstığı üretimini düzenli olarak artış göstermekle beraber Merkez için aynı durum söz konusu olmamış, üretimde küçük ölçekli de olsa bir dalgalanma gözlenmiştir. Bu durum Merkez'in bitkisel ürün deseninin çok daha hızlı değişmesinden ve üreticinin çoğu zaman bir önceki yıla göre daha yüksek gelir getiren ürüne yönelmesinden kaynaklanmaktadır.

Şekil 10. 1997 – 2011 Arası Osmaniye ve Osmaniye'nin en fazla yerfıstığı üretilen ilçelerinin üretim durumu (Ton)

Kaynak: TÜİK, 2013.

Ziraatını ve ekonomik özelliklerini daha önce izah ettiğimiz yerfıstığının Osmaniye için ayrı bir önem arz etmesinde 2002'de menşe işareti statüsünde Coğrafi İşaret kapsamına alınmasıdır. "Coğrafi İşaret" kavramını kendine has bir veya birden fazla özelliği ile sınırları belli bir sahaya özgü ürünü söz konusu yörenin marka veya işareti haline getirme sürecidir şeklinde tanımlayabiliriz (Şahin, 2011: 2). Burada temel amaç sınırları belli bir alanla özdeşleşmiş olan bu ürünlerin birer marka haline gelerek hem sürdürülebilir kalkınmaya hem de kapsam dahilindeki ürünlerin kalitesini koruyarak üreticiye destek olmaktır. Bu kapsamda da

coğrafi işaret uygulamasının bir alt uygulaması olan menşe işareti bünyesinde “Osmaniye Yerfıstığı” adıyla söz konusu ürünün işaretlenmesi gerçekleşmiştir. Bu sayede *Osmaniye Yerfıstığı* etiketi taşıyan ürünün sadece Osmaniye ili sınırları dahilinde yetiştirilebileceği karara bağlanarak güvence altına alınmıştır. *Menşe İşareti* (Designation of Origin), bütünüyle belli bir yere özgü olan ve başka bir yerde bulunmayan veya temin edilemeyen ürünleri ifade eder ki burada söz konusu sahanın sınırlarının net bir şekilde belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Ürün, niteliklerinin tümünü, kaynağını, esasını veya elde ediliş sürecini sınırları belli bir sahanın tabii veya beşeri unsurlarından almış olmalıdır. Menşe işaretli ürünler (Geleneksel Türk Çilek Likörü, Tarsus Yayla Bandırması gibi), tescillendiği şekil özellikleriyle başka yerlerde de üretilip yetiştirilebilir.

Fotoğraf 6. Osmaniye’nin simgesi yerfıstığı için dikilen yerfıstığı anıtı

Yerfıstığının salt bir zirai ürün olmaktan öte Osmaniye için kültürel bir simge haline gelmesinde coğrafi işaret uygulaması büyük önem arz etmektedir. Bu sayede yerfıstığı Osmaniye için kentsel bir simge olabileceği gibi bir marka özelliği kazanarak ulusal ve uluslararası pazarlarda rekabet gücü artacaktır. Örneğin bu kapsamda yerfıstığı logosunun yöredeki işletmeler ve kamu kuruluşlarında yaygın bir şekilde kullanılması (Örneğin Osmaniye Valiliği’nde olduğu gibi), yerfıstığı ürünlerinin çeşitlendirilmesi (Şekerleme, lokum, yerfıstığı gevreği ve unu gibi) ve anıtlarlaştırılarak kentsel simge haline taşınması yöre ekonomisi ve kültür hayatına büyük yarar sağlayacaktır. Aynı zamanda geleneksel hale gelen “Yerfıstığı Festivali” ile bu alandaki bilgi birikimi ve sosyal hayattaki önemi daha geniş kitlelerce paylaşarak yöre yerfıstığı sektörüne ve bundan geçimini sağlayan halka ciddi kazanımlar sağlayacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Yerfıstığı tohumlarındaki yağ oranı ve serbest haldeki azotu toprağa bağlayarak kendinden sonraki bitkiye zengin bir toprak bırakması yerfıstığını çoğu açıdan kıymetli bir tarla bitkisi pozisyonuna taşımaktadır. Bu açıdan yerfıstığı en ideal münavebe bitkisi olarak bilinmekte ve yetiştirildiği yerlerde üreticiye ek bir gelir sağlamasıyla da gözde tarım ürünlerinden biri haline gelmiştir. Ülkemizde de yerfıstığı ekim alanı ve

üretimi yıldan yıla kayda değer bir gelişme göstermiş ve bulunduğu bölge içerisinde, Ortadoğu ve Avrupa'da, en büyük üretici konumuna ulaşmıştır. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken en önemli nokta Türkiye'nin yerfıstığı yetiştiriciliğindeki bu üstünlüğü ile Avrupa ve başta sınır komşuları olmak üzere Ortadoğu ülkeleri pazarına açılmasıdır. Özellikle alternatif yerfıstığı ürünleri geliştirilerek salt iç veya kabuklu olarak çerez şeklinde değil pazar fiyatı daha yüksek ürünlerle üreticiye daha fazla katma değer sağlayacak ürün ticaretine de yönelinilmelidir.

Türkiye bulunduğu bölge itibarıyla büyük bir yerfıstığı üreticisi olmasının yanı sıra bu faaliyet kapsamında hala çok ciddi eksiklikleri söz konusudur. Parlakay (2011: 86)'ın araştırmasına göre sektördeki en büyük sıkıntıların başında işletme masrafları ve bunun içerisinde de akaryakıt, geçici işçilik ve tohumluk başta gelmektedir. Ayrıca çiftçinin laboratuvar testleri olmaksızın keyfi olarak ilaç ve gübre kullanımı da maliyeti artırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerfıstığı ziraatındaki düşük makineleşme de geçici işçiliği zorunlu kılmakta ve özellikle hasat zamanında yoğun insan emeği isteyen bu faaliyette maliyeti artırmaktadır. Türkiye'deki yetersiz tohum üretimi ise her yıl belirli oranda ithalatı zorunlu kılmaktadır ki bu da çiftçi açısından olumsuzluk yaratmaktadır. 2013 yılı itibarıyla Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Yurtiçi sertifikalı tohum üretim ve kullanımı konusunda destekleme ödemesi yapmaya başlamıştır. Fakat bu noktada da bir başka sorun olan çeşit problemi karşımıza çıkmaktadır. Türk çiftçisi geleneksel olarak tanıdığı belli başlı birkaç çeşidin dışında ekim yapmamaktadır. Ekimi yapılan çeşitlerin tamamı da çerezlik olarak tüketimi yapılan yerfıstığı olup yağ sanayini destekleyici çeşitlerin ekimi yok denecek kadar azdır. Oysaki yurtdışına özellikle de Avrupa yerfıstığı yağı sanayisine hammadde temin edebilecek potansiyeldeki Türkiye'de aynı zamanda kendi yağ açığını kapamada bir alternatif olabilecekken ne yazık ki yağ oranı yüksek çeşitlere yönelinilmemiştir. Bu noktada yağ sanayine yönelik çeşitlerin ekimi için prim ödemesi yapılmalı ve çiftçiye bu çeşitler tanıtılmalıdır.

Yerfıstığının en ideal münavebe bitkilerinden biri olması hasebiyle başta pamuk ekim alanları olmak üzere fazlaca azot tüketen tarım ürünleriyle rotasyona sokulmasında çiftçiler bilinçlendirilmeli ve bu konuyla ilgili bakanlık bünyesinde girişimlerde bulunulması gerekmektedir. Ayrıca yerfıstığı üreticilerinin Osmaniye merkez olacak şekilde organize olması sektör için büyük önem arz etmektedir. Daha önceleri merkezi Mersin'de bulunan Yerfiskobirlik (Yerfıstığı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği) yeniden yapılanan Çukobirlik ile birleşmiştir. Böylece çiftçinin ürettiği yerfıstığı Çukobirlik bünyesinde değerlendirilmektedir. Buna karşılık zaman içerisinde yerfıstığı ziraatındaki büyüme ve gelişme günümüzde bu sektör adına başlı başına bir organizasyonu zorunlu kılmaktadır. Hem sektörün gelişimi hem de var olan sorunların değerlendirilip sektörün iyileştirilmesi adına oluşturulacak birlikler sayesinde Türkiye'nin bu alandaki hacmi daha da artacaktır.

Yerfıstığı ile ilgili üzerinde hassasiyetle durulması gereken noktalardan birisi de hasat sonrası süreçtir. Özellikle insan sağlığı için ciddi bir tehdit olan aflatoksin problemine karşı ideal kurutma (Özel kurutma üniteleri tesisi gibi) ve depolama şartlarının temini çok önemlidir. Aksi durumda aflatoksin bulaşıklı yerfıstıkları kısa sürede aynı yerdeki (depo veya harmandaki) temiz yerfıstıklarını da kirletecektir. Bu da hem üreticiyi hem de satıcıyı büyük zarara uğratacağı gibi piyasaya sürülmesi durumunda tüketiciler açısından büyük zararlar doğuracaktır. Ne yazık ki Türkiye’de yerfıstığı depolama ve kurutma üniteleri yetersiz veya çok ilkel durumdadır. Bu durum aynı zamanda ürün stoku sorununu da ortaya çıkarmaktadır.

Her ne kadar Türkiye yerfıstığı yetiştiriciliğinde genel anlamda olumlu fakat detayda hala göz ardı edilemeyecek eksikler ve sorunlar olmakla beraber özelde Osmaniye bu anlamda daha başarılı bir durum sergilemiştir. Halkın yerfıstığını bir kültür malzemesi olarak da değerlendirip sahiplenmesi ve coğrafi işaret kapsamına alınmasıyla da ürünün bir marka haline gelmesi hususunda önünün açılması önemli bir başarı göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İl, bu sektördeki başarı ve gelişimiyle Türkiye yerfıstığı pazarının tamamında belirleyici bir merkez olmuştur. Yerfıstığı ve yerfıstığından elde edilebilecek diğer ürünlerde çeşitlemeye gidilmesiyle sektörün ticaret hacmi daha da artacaktır ki bu açıdan da AR-GE çalışmalarına ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Günümüzde yerfıstığı ziraatının yapıldığı alanlar artık büyük ölçüde belirlenmiş olmakla birlikte verimde kaydedilebilecek artışlarla bu alanda Türkiye daha fazla yerfıstığı üretebilecek potansiyeldedir. Elbette sektörün kontrolsüz bir biçimde büyüyüp gelişmesi (Fındık, ayçiçeği, tütün ve soya örneğindeki gibi) ileride daha başka sorunlar yaratabileceğinden muhakkak uzun vadeli bir planlamaya gerek duyulmaktadır. Aksi takdirde ilerleyen yıllarda bir üretim fazlası ve taban fiyatla yaşanabilecek ciddi bir düşüş sektörü büyük bir sıkıntıya sürükleyebilecektir. Sözleşmeli üretim, üretici birliklerinin yerel ve ulusal ölçekte organizasyonu ile üreticinin salt yerfıstığı yetiştiriciliğinde değil sektörün bütünü konusunda (Ürün çeşitlemesinden politikalarına kadar) bilgilendirilmesi bu kapsamda büyük önem taşımaktadır. Özetlemek gerekirse yerfıstığı, kaliteli bir yağ bitkisi olmasının yanı sıra çerez olarak da tüketimi, hayvan beslemede göz ardı edilemeyecek bir ürün ve en ideal münavebe bitkilerinden biri olması yanı sıra aflatoksin riskinin yüksekliği, düşük makineleşme ve yüksek işgücü gereksinmesi, sektördeki organizasyonun yetersizliği ile esasında olumlu yönü ağır basmakla beraber zıtlıkları da bünyesinde barındıran bir bitkidir.

Kaynakça

- Anonim, (2013). <http://waynesword.palomar.edu/ecoph8b.htm>, (Son erişim: 28.08.2013).
- ARGON, M.A.S., (1941). "Sıcak Memleketler Ziraatı", Kenan Basımevi ve Kiliş Fabrikası, Türkiye Şeker Fabrikaları tarafından neşrolunmuştur, İstanbul.

- ARIOĞLU, H. H., (1999). "Yerfıstığı Yetiştirme Islahı", Yağ Bitkileri Ders Kitabı, Çukurova Üniv. Ziraat Fak. Yayınları, G.Y.No: 220, Y.No: A-70, s. 74, Adana.
- ARIOĞLU, H. H., (2001). "Yerfıstığı Üretim Tekniği" 1. Osmaniye Fıstık Festivali Etkinlikleri (5-7 Ekim 2001), s. 91-102, Osmaniye Gazeteciler Cemiyeti Kültür Yayınları, Osmaniye.
- DOĞANAY, H., COŞKUN, O., (2012). "Tarım Coğrafyası", Pegem Akademi, Güncellenmiş II. Baskı, s. 488, Ankara.
- EBCİOĞLU, N., (2003). "Sağlığımızın Yapıtaşları Sebze ve Meyveler", Remzi Kitabevi, İstanbul.
- FAO, (2013). <http://faostat.fao.org/site/291/default.aspx>, (Son erişim: 28.08.2013).
- IŞIK, H., (2003). "Türkiye'de Yerfıstığı Üretim Ekonomisi", Çukurova Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- KADİROĞLU, A., (2008). "Yerfıstığı Yetiştiriciliği", Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yay., s. 53, Antalya.
- KIPLE, K. F., (2010). "Gezgin Şölen Gıda Küreselleşmesinin On Bin Yılı", Yapı Kredi Yayınları: 3175, (Çev. Nurettin Elhüseyni), İstanbul.
- KOCHERT, G., STALKER, H.T., GIMENES, M., GALGARO, L., LOPES, C.R., MOORE, K., (1996). "RFLP and Cytogenetic Evidence on the Origin and Evolution of Allotetraploid Domesticated Peanut, *Arachis hypogaea (leguminosae)*", American Journal of Botany 83(10), USA, 1282 – 1291.
- KOLSARICI, Ö., GÜR, A., BAŞALMA, D., KAYA, M.D., İŞLER, N., (2004). "Yağlı Tohumlu Bitkiler Üretimi", VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi (3-7 Ocak 2005), I. Cilt, s. 21, Ankara.
- MGM, (2013). "Meteoroloji Genel Müdürlüğü, İl ve İlçelerimize Ait İstatistiki Veriler", <http://www.mgm.gov.tr/index.aspx#sfU>, (Son erişim: 28.08.2013).
- ÖĞÜTÇÜ, Z., (1969). "Yerfıstığı ve Ziraatı", Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, Ankara.
- PARLAKAY, O., (2011). "Türkiye'de Yerfıstığı Tarımında Teknik ve Ekonomik Etkinlik", Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enst., Basılmamış Doktora Tezi, Adana.
- SAVAŞ, R., (1969). "Ticaret ve Endüstri Bitkileri (Özel Tarla Ziraatı)", Kardeş Matbaası, s. 187, Ankara.
- ŞAHİN, G., (2011). "Türkiye'nin Coğrafi İşaretleri", Uluslararası Katılımlı Coğrafya Kongresi, 07 – 10 Eylül 2011, İstanbul.
- TAŞKAYA, B., (2007). Yerfıstığı, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü – Bakış, Sayı: 9, Nüsha: 9, s. 4, Ankara.
- TAŞLIGİL, N., (2005). "Türkiye'nin Ekonomik Coğrafyası", Çantay Kitabevi, İstanbul.
- TAŞLIGİL, N., ŞAHİN, G., (2009). "Türkiye'de Yerfıstığı Ziraatı", Türkiye 8. Tarla Bitkileri Kongresi, 19 – 22 Ekim 2009, s. 233 – 236, Hatay.
- TAŞLIGİL, N., (2010). "Türkiye Ziraatının Problemleri", Çantay Kitabevi, İstanbul.

- TIRAŞ, M., (2003). "Osmaniye’de Yerfıstığı Tarımının Coğrafi Esasları", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 40, s. 35 – 47, İstanbul.
- TÜİK, (2013). İstatistik Göstergeler 1923 – 2011, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- TÜRKOĞLU, A., (1979). "Gıda Maddeleri", İktisadi Coğrafya I. Kitap, İstanbul Üniv. Yayın No: 2563, İktisat Fak. Yayın No: 438, İstanbul.
- UHRİ, A., (2011). "Boğaz Derdi, Arkeolojik, Arkeobotanik, Tarihsel ve Etimolojik Veriler Işığında Tarım ve Beslenmenin Kültür Tarihi", Ege Yayınları, İstanbul.
- ÜÇEÇAM, D., HAYLI, S., (2004). "Osmaniye İlinde Yerfıstığı Tarımı ve Önemi", Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 2, Sayfa: 67 – 92, Elazığ.